

**Житомирський державний університет
імені Івана Франка**

**ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА:
АНДРАГОГІЧНИЙ ПІДХІД**

Монографія

**Житомир
Видавець О. О. Євенок
2018**

УДК 37.013.83:378.22

ББК 74.4

П 84

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Житомирського державного університету імені Івана Франка
(протокол № 16 від 25 червня 2018 року);
Президією Академії міжнародного співробітництва
з креативної педагогіки «Полісся»
(протокол № 8 від 25 червня 2018 року)*

Рецензенти:

Гура О. І., доктор педагогічних наук, професор, проректор з науково-педагогічної та навчальної роботи Запорізького національного університету.

Заблоцька О. С., доктор педагогічних наук, професор КВНЗ “Житомирський медичний інститут” Житомирської обласної ради.

Коновальчук І. І., доктор педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри дошкільної освіти та педагогічних інновацій Житомирського державного університету імені Івана Франка.

П 84 Професійна освіта: андрагогічний підхід:
монографія / кол. авторів; за ред. О. А. Дубасенюк. –
Житомир: Вид. О. О. Євенок, 2018. – 452 с.

У монографії представлено теоретичні й практичні здобутки науковців різних регіонів України: обґрунтовано теоретичні засади, методичні й технологічні основи професійної освіти фахівців, відображено та проаналізовано ціннісно-орієнтовані моделі професійного розвитку особистості сучасного фахівця.

Монографію адресовано широкому загалу освітян, науковцям, викладачам, аспірантам, студентам закладів вищої освіти, різним категоріям педагогічних працівників.
ISBN

УДК 37.013.83:378.22

ББК 74.4

©ЖДУ ім. І.Франка, 2018

©АМСКП “Полісся”, 2018

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ: ВІТЧИЗНЯНИЙ І ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД.....	17
Дубасенюк О. А. Історико-педагогічний та прикладний аспекти розвитку андрагогіки.....	17
Лук'янова Л. Б. Освітні потреби різних категорій дорослих у контексті особистісного і професійного розвитку.....	42
Вітвицька С. С. Андрагогіка і вища педагогічна школа в умовах неперервної освіти: теоретичні й практичні аспекти.....	68
Антонова О. Є. Розвиток обдарованості дорослої людини: проблеми, перспективи.....	90
Рассказова О. Л. Розвиток ключових (загально-професійних) компетентностей дорослих в умовах нового економічного соціуму.....	119
Мирончук Н. М. Професійна діяльність викладача вищої школи: суспільні виклики та проблеми змісту підготовки.....	146
Самойленко О. А. Етапи становлення системи освіти дорослих у Словацькій республіці.....	173
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИЧНІ Й ТЕХНОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ ФАХІВЦІВ.....	198
Барановська Л. В., Погоріла С. Г. Професійно-педагогічна підготовка магістрів економічних спеціальностей.....	198
Ковальчук В. А. Технології формування педагогічно-спеціалізованої компетентності майбутнього вчителя здійснювати професійну діяльність в умовах варіативності освітньо-виховних систем.....	218
Горобець С. М., Горобець О. В. Застосування технологій дистанційного та змішаного навчання у процесі післядипломної освіти.....	244
Плачинда Т. С. Формування навичок педагогічної діяльності у майбутніх педагогів технічного закладу освіти.....	267

Соляр Л. В. Методичні аспекти проблеми формування етнокультурної компетентності фахівців музичного мистецтва: андрагогічний підхід.....	289
--	-----

РОЗДІЛ 3. ЦІННІСНО-ОРІЄНТОВАНІ МОДЕЛІ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ СУЧАСНОГО ФАХІВЦЯ.....	310
---	------------

Косигіна О. В. Особливості внутрішньої та зовнішньої моделей міжособистісної взаємодії “студент/слухач – викладач” у системі післядипломної освіти.....	310
--	-----

Журба К. О. Підготовка вчителів до виховання смисложиттєвих цінностей у школярів основної та старшої школи.....	327
--	-----

Ратинська І. В. Гуманізація виховного середовища вищого навчального закладу у вихованні моральної відповідальності студентів.....	356
--	-----

Сидорчук Н. Г. Дозвілєва діяльність дорослих: андрагогічний підхід.....	383
--	-----

Корінна Л. В. Науково-просвітницький проект «Школа педагогічної майстерності» як чинник розвитку творчого потенціалу вчителя.....	399
--	-----

Караман О. Л. Підготовка фахівців до соціально-педагогічної та профілактичної роботи із засудженими за торгівлю людьми.....	419
--	-----

Висновки.....	445
----------------------	------------

Відомості про авторів.....	450
-----------------------------------	------------

РОЗДІЛ 2. МЕТОДИЧНІ Й ТЕХНОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ ФАХІВЦІВ

Барановська Л. В., Погоріла С. Г.

ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНА ПІДГОТОВКА МАГІСТРІВ ЕКОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Сучасний розвиток ринкових відносин, кардинальні зміни в освіті, які відбуваються внаслідок її реформ, ставлять високі вимоги до особистісного фактора – викладача закладу вищої освіти, отже, вимагають від нього ґрунтовності професійних знань на рівні світових стандартів, сформованості педагогічної майстерності, масштабності інтелектуального потенціалу. Перехід вищої школи до ступеневої системи освіти передбачає оновлення змісту базової професійної освіти бакалаврів, а також розробку змісту, форм і методів педагогічної підготовки магістрів як фахівців найвищого освітнього рівня, котрі в майбутньому поновлять склад науковців з різних галузей науки та викладацький корпус вищих навчальних закладів, спеціалізованих середніх навчальних закладів із поглибленим вивченням окремих предметів; гімназій, ліцеїв, коледжів.

Магістр здобуває повну вищу освіту після бакалаврату, набуває спеціальних умінь і знань, достатніх для виконання професійних завдань та обов'язків інноваційного характеру. Водночас випускникам магістратури, як і випускникам аспірантури та докторантури, надаються повноваження науково-педагогічних працівників.

Освітньо-кваліфікаційною характеристикою з підготовки економістів-магістрів визначено, що вони мають уміти виконувати такі функції: організаційну, обліково-аналітичну, планову, контрольну, технологічну, навчально-методичну, науково-дослідну. Навчально-методичною функцією передбачено викладання економічних дисциплін у навчальних закладах. Для цього магістру необхідно оволодіти такими уміннями: розробляти робочі програми

дисциплін; методично забезпечувати вивчення фахових дисциплін (готувати кейси, виробничі ситуації, задачі, передбачати форми контролю й атестації); планувати заняття, визначати форми і зміст занять; раціонально їх проводити; застосовувати в навчальному процесі систему організаційних і дидактичних заходів, спрямованих на реалізацію змісту освіти відповідно до державних стандартів.

Професійно-педагогічна підготовка магістрів різних економічних спеціальностей має бути зорієнтована на формування в студентів готовності до виконання обов'язків викладача вищого навчального закладу, проведення науково-пошукової роботи; організації навчально-виховного процесу в спеціалізованих гімназіях, школах, коледжах. Основними завданнями цієї підготовки є поглиблення, розширення, інтеграція знань з педагогіки; практичне опанування студентами магістратури різних форм організації навчального і виховного процесів у вищих закладах освіти 1-4 рівнів акредитації; виховання у магістрантів особистісних якостей майбутнього педагога, відповідального ставлення до виконання обов'язків учителя, викладача, прагнення постійно займатися самонавчанням, саморозвитком, самовдосконаленням.

Вивченню окремих питань професійно-педагогічної підготовки присвячені праці відомих вітчизняних і зарубіжних учених. Так проблеми особистості викладача вищої школи та його педагогічної діяльності досліджували В. Бобрицька [1], В. Гашимова [2], О. Гура [3], В. Гриньова [4], І. Зязюн [5], О. Дубасенюк [6], В. Кан-Калик [7], Н. Кузьміна [8] та інші.

Питання професійного спілкування майбутніх викладачів досліджувала Л. Савенкова [9; 10]. І. Кустовська, працюючи над методичними аспектами професійної підготовки майбутніх економістів з використанням новітніх педагогічних технологій, розробила методичні рекомендації для викладачів економічних дисциплін, в основу яких покладено модель формування професійно значущих умінь та навичок майбутніх економістів [11]. Питання професійної підготовки викладачів економічних дисциплін

досліджувала О. Саркісова. Дослідниця розробила модель організації групової взаємодії в процесі професійної підготовки викладачів економічних дисциплін, у якій виокремила цільовий, теоретико-методологічний, змістовий, організаційний та контрольнo-діагностичний блоки [12]. Г. Ковальчук досліджувала проблему вдосконалення професійної педагогічної підготовки студентів – майбутніх викладачів економіки. Дослідницею сформульовано систему вимог, яким має відповідати викладач економічних дисциплін у сучасних навчальних закладах різних типів, та розроблено методичні рекомендації, навчальні програми, навчально-методичні матеріали з питань удосконалення професійної педагогічної підготовки майбутніх викладачів економіки, які дозволяють запроваджувати нетрадиційні підходи до формування педагогічних умінь засобами навчального проектування [13].

Найбільш ґрунтовним науковим доробком у контексті підготовки майбутніх економістів можна вважати докторську дисертацію Є. Іванченко, яка розробила та науково обґрунтувала технологію впровадження системи інтегративної професійної підготовки майбутніх економістів у вищій навчальній закладі економічної освіти, основою якої є навчально-виховне середовище, що містить три рівні впливу на формування мультиплікативної компетентності майбутнього економіста (інтеграційний, стратегічно-тактичний, тактично-оперативний) [14].

Ми поділяємо погляди О. Вербило та інших науковців про те, що професійно-педагогічну підготовку магістрів економічних спеціальностей у вищому навчальному закладі доцільно розглядати як взаємопов'язані процеси формування інтелекту, засвоєння систематичних знань з даного профілю, набуття необхідних умінь і навичок для практичної професійної діяльності й виховання на їх основі світогляду і професійних якостей [15]. Беручи до уваги визначені О. Аксьоновою [16] вимоги до викладача економічних дисциплін як носія економічної культури, можемо вказати наступне: 1) магістр з економічної спеціальності повинен мати глибоку професійну економічну підготовку; при цьому він сам має бути особистістю з

розвиненим економічним мисленням і розуміти, що економічне навчання як процес зміни економічної поведінки людини передбачає глибокий зв'язок з розвитком та формуванням цивілізованої підприємницької етики; 2) важливим результатом його професійно-педагогічної підготовки є вміння корисно та цікаво подати навчальний матеріал, що є показником педагогічної майстерності; 3) він має постійно займатись самоосвітою і самовихованням.

Ми погоджуємося з думкою О. Аксьонової [16, с. 236], що основними компонентами професіограми викладача економічних дисциплін є такі: економічні знання; навички та вміння передачі знань; досвід творчої педагогічної діяльності; досвід педагогічного спілкування; здатність до самоосвіти та застосування нових знань.

Оскільки магістр у майбутньому забезпечуватиме викладання економічних дисциплін, до його професійного портрета доречно долучити й певні професійно важливі якості: уміння детально аналізувати факти і явища, що свідчить про аналітичність мислення; креативність мислення, здатність вирішувати завдання нестандартними методами; уміння контролювати свої емоції; здатність до адекватної самооцінки; здібність до встановлення контактів.

У майбутньому випускник магістратури зможе виконувати не лише функції економіста, бухгалтера, фінансиста. Він може реалізовувати завдання з навчання та виховання студентів, тобто займатися педагогічною діяльністю, яка у закладах вищої освіти 3-4 рівнів акредитації є науково-педагогічною. Така діяльність є різновидом професійної діяльності. У нашому дослідженні ми використовуємо поняття «професійно-педагогічна діяльність». Професійно-педагогічна підготовка магістрів з економічних спеціальностей – це цілеспрямований динамічний процес формування магістрів як науково-педагогічних працівників, здатних до викладання дисциплін фахового спрямування, керівництва дослідницькою діяльністю студентів та проведення науково-пошукової роботи.

Вища школа покликана готувати конкурентоспроможних фахівців економічної галузі, здатних творчо мислити та приймати правильні рішення в тій чи іншій виробничій ситуації. Для виконання цього важливого завдання необхідно змінити саму концепцію формування фахівця у закладах вищої освіти. З огляду на зазначене, актуальності набувають методологічні підходи до організації навчання студентів. Так проблему застосування системного підходу в формуванні готовності майбутнього викладача до професійної діяльності досліджували М. Данилов, М. Васильєва, Ф. Корольов, В. Сластьонін, Н. Тализіна та інші вчені. У педагогіці системний підхід спрямований на розкриття цілісності педагогічних об'єктів, виявлення в них різноманітних типів зв'язків та зведення їх у єдину теоретичну картину. Проблема педагогічної системи висвітлювалась у працях таких учених, як А. Дьомін [17], Н. Кузьміна [18], Н. Мойсеюк [19], О. Семенов [20] та ін. У контексті нашого дослідження, системний підхід дозволяє представити даний процес у вигляді системи структурних компонентів, котрими є: формування досвіду пізнавальної діяльності, досвіду практичної діяльності, досвіду творчого педагогічного мислення та досвіду емоційного ставлення до майбутньої педагогічної діяльності.

Компетентнісний підхід надає широкі потенційні можливості для підвищення якості підготовки майбутніх фахівців для різних галузей економіки. На основі аналізу наукових джерел можемо визначити компетентнісний підхід щодо професійно-педагогічної підготовки магістрів з економічних спеціальностей як спрямованість освітнього процесу на формування і розвиток професійно-педагогічної компетентності майбутніх фахівців, під якою ми розуміємо сформований комплекс професійно-фахових, психолого-педагогічних знань, практичних умінь і навичок активного їх використання, ціннісних орієнтацій та взаємин, професійно-педагогічних і особистісних якостей; комунікативних, організаторських здібностей, умінь приймати рішення й брати на себе відповідальність; творчого мислення, що забезпечить здатність майбутньому фахівцю активно включатись у професійно-педагогічну

діяльність. З позицій компетентнісного підходу, в магістра зазначених спеціальностей як суб'єктів навчально-виховного процесу мають бути сформовані такі види компетентностей: професійна, що базується на спеціальній науковій, практичній і психолого-педагогічній підготовці; загальнокультурна та гуманітарна, що включають знання основ світової культури, гуманістичних особистісних якостей, відповідальності за результати власної діяльності, мотивації до самовдосконалення; креативна, що передбачає сформованість нестандартного мислення, володіння інноваційною стратегією і тактикою, гнучку адаптацію до змін змісту та умов професійної діяльності; комунікативна, що включає розвинену мову, володіння іноземними мовами, сучасними засобами зв'язку та основами комп'ютерної грамотності, вміння складати ділові папери і т. ін.; соціально-економічна, що передбачає володіння основами сучасної економіки, знання законів бізнесу, азів екології та права.

З огляду на особливості суб'єктів та об'єктів, мети, змісту, спрямованості, прогнозованого результату професійно-педагогічної підготовки майбутніх магістрів з даної спеціальності, на нашу думку, провідними є такі методологічні підходи: *особистісно зорієнтований, комунікативний, діяльнісний*.

Підготовка майбутніх магістрів з економіки та підприємництва до діяльності науково-педагогічного працівника має бути зорієнтована на особливий об'єкт – людину, котра в навчальному процесі перетворюється на його суб'єкт. З огляду на зазначене, актуальності набуває *особистісно зорієнтований підхід*. Г. Балл, І. Бех, І. Зязюн, З. Курлянд, О. Пехота, О. Савченко, О. Сухомлинська, Р. Хмелюк, О. Чебикін та інші вчені зазначають, що такий підхід до освіти спрямований на особистісний розвиток і творчу самореалізацію того, хто навчається, в суспільстві.

Особистісно зорієнтована освіта – це розвиток та саморозвиток особистості того, хто навчається, на основі його індивідуальних особливостей як суб'єкта пізнання та предметної діяльності. І. Якиманська трактує особистісно зорієнтований підхід як створення спеціальних психолого-

педагогічних умов для становлення особистості того, хто навчається, в освітньому процесі, спрямованих на розкриття його індивідуальності, визначення проєкції його розвитку, створення найбільш сприятливих умов прояву особистості того, хто навчається, як індивідуальності [21].

Особистісно зорієнтоване навчання у професійній підготовці майбутніх науково-педагогічних працівників передбачає пріоритет суб'єктивно-сміслового навчання в порівнянні з інформаційним; спрямованість на формування в студентів багатогранності суб'єктних картин світу, на відміну від однозначних «програмних» уявлень, діагностику особистісного розвитку, ситуативне проектування, самоактуалізацію, самореалізацію, ігрове моделювання, смисловий діалог. В основу особистісно зорієнтованого професійного навчання повинен бути покладений діалогічний підхід, що визначає суб'єкт-суб'єктну взаємодію і збільшення ступеня свободи учасників освітнього процесу. Технології цього типу передбачають перетворення суперпозиції викладача і субординізованої позиції студента в особистісно рівноправні позиції. Таке перетворення пов'язане з тим, що викладач не стільки навчає і виховує, скільки актуалізує і стимулює студента до загального і професійного розвитку, створює умови для його самовдосконалення.

Одним з основних аспектів проблеми сучасної парадигми освіти є формування фахівця, який володіє вміннями встановлення взаємодії з іншими суб'єктами трудового колективу, суспільства. А тому в структурі професійно-педагогічної підготовки магістрів з економіки і підприємництва комунікативні процеси мають бути зорієнтовані на формування професійно значущих якостей, необхідних для подальшої педагогічної діяльності. З огляду на це актуалізується значення *комунікативного підходу* до професійної підготовки студентів. Комунікативний підхід до навчання почали застосовувати у процесі вивчення суспільних, природничих, соціально-економічних та інших дисциплін з метою формування розвитку комунікативної особистості, здатної до взаємодії. Нам імпонує думка Л. Мацько про те, що професійна майстерність фахівця

передбачає спеціальні знання й уміння спілкуватися в колективі з дотриманням норм професійного мовлення, оскільки мова потрібна фахівцям не як сукупність правил, а як засіб самоформування й самовираження особистості. [22, с. 24–26]. Американський дослідник Делл Хаймс зазначав, що людина повинна знати, в яких мовленнєвих ситуаціях вживати ті або інші слова чи граматичні конструкції. Він розрізняв граматичність висловлювання та його прийнятність у певних умовах спілкування [23, с. 269–293].

На нашу думку, мета реалізації комунікативного підходу – оволодіння магістрами з економічних спеціальностей уміннями професійно-педагогічного спілкування, що складаються із взаємопов'язаних комунікативних, перцептивних та інтерактивних умінь. Для втілення комунікативного підходу потрібно забезпечити відповідну мотивацію й створювати проблемні ситуації, що породжуватимуть потребу в спілкуванні та розв'язанні певних проблем. Комунікативна активність студентів має важливе практичне значення для створення сприятливих умов та оптимізації навчальної діяльності.

Важливим критерієм ефективності фахової підготовки студентів є сформованість практичних умінь, саме цим визначається значущість використання *діяльнісного підходу* у професійно-педагогічній підготовці магістрів. Діяльнісний підхід – визнання діяльності основою, засобом і вирішальною умовою розвитку особистості (її виховання, навчання, освіти). Це внутрішня (психічна) та зовнішня (фізична) активність людини, яка регулюється усвідомленою метою. На основі результатів досліджень лабораторії суспільствознавчих дисциплін Інституту педагогіки Національної академії педагогічних наук України О. Гончаровою обґрунтовано вихідні положення діяльнісного підходу в навчанні: психіка людини нерозривно пов'язана з її діяльністю і нею зумовлена; механізмом здійснення діяльності є розв'язання завдань; здійснювати діяльність людині дозволяє засвоюваний нею досвід суспільно-історичної практики людства; первинними з точки зору цілей навчання є діяльність і дії, що складають

цю діяльність; кінцевою метою навчання є формування способу дій; зміст навчання не є системою знань, а є системою дій і знань, що забезпечують освоєння цієї системи; спосіб дій може бути сформований тільки в результаті діяльності, яку, якщо вона спеціально організовується, називають навчальною діяльністю; процес навчання – це діяльність студента або навчальна діяльність з метою навчитися умінням виконувати дії й операції, за допомогою яких вона реалізується; механізмом навчання є не передача знань, а управління навчальною діяльністю.

Таким чином, нами обґрунтовано доцільність організації професійно-педагогічної підготовки майбутніх магістрів з економічних спеціальностей на засадах особистісно зорієнтованого, комунікативного, діяльнісного підходів. *Особистісно зорієнтований підхід* сприятиме становленню індивідуальності студента, його життєвому самовизначенню та самореалізації. За такого підходу педагог і студент працюють у єдиному емоційно-чуттєвому діапазоні, який запобігає психічному напруженню як результату переживання небезпеки від неделікатного вторгнення викладача в життя, світ студента; забезпечується можливість самостійно приймати рішення і діяти на їх основі. *Комунікативна* активність студентів має важливе практичне значення для створення сприятливих умов та оптимізації їхньої навчальної діяльності. Застосування *діяльнісного підходу* дасть можливість використовувати різноманітні форми і методи навчально-виховної роботи, тим самим інтенсифікуючи навчальний процес, реалізуючи як його основну мету – не репродуктивне засвоєння знань, а свідоме набуття комплексу знань та вмінь, які можна застосовувати у будь-якій сфері діяльності.

Перед вищою школою постає проблема підвищення якості підготовки кваліфікованих фахівців для всіх галузей, зокрема й для економічної сфери. У загальному сенсі поняття «умови» вчені визначають як обставини, за яких відбувається або від яких залежить що-небудь, як правила, що встановлені в будь-якій сфері життя, діяльності; як відображення відношення речі до тих факторів, завдяки

яким вона виникає та існує; як обставину чи обстановку, що сприяє розвитку або гальмуванню явища, процесу.

Педагогічні умови – це необхідні та достатні обставини, від яких залежить ефективність навчального процесу; вони є результатом цілеспрямованого відбору, конструювання та застосування елементів змісту, методів, а також організаційних форм навчання для досягнення мети професійної підготовки майбутніх економістів до викладацької діяльності; впливають на ефективність оволодіння студентами знаннями, розвиток їх пізнавальної самостійності та навчально-пізнавальних умінь. Під педагогічними умовами формування магістрів з економічних спеціальностей як викладачів вищої школи ми розуміємо спеціально створені обставини, що ефективно впливають на формування студентів як науково-педагогічних працівників і дають їм можливість отримати необхідні знання, сформувати відповідні уміння, навички та професійно важливі якості.

Результати аналізу наукових досліджень свідчать, що проблема обґрунтування педагогічних умов професійно-педагогічної підготовки магістрів з економічних спеціальностей не була предметом окремого дослідження. З огляду на зазначене, в ході дослідження було висунуто робочу гіпотезу про те, що професійно-педагогічна підготовка буде ефективною за таких педагогічних умов: зорієнтованість діяльності науково-педагогічних працівників на підготовку магістрів цієї спеціальності до професійно-педагогічної діяльності; вмотивованість навчальної діяльності магістрів на оволодіння педагогічним фахом; поєднання педагогічних та психологічних складових змісту професійно-педагогічної підготовки магістрів з економічних спеціальностей, використання форм організації, методів навчання, спрямованих на ефективну професійно-педагогічну підготовку магістрів з економіки і підприємництва.

Найважливішою з них для формування майбутнього викладача економічних дисциплін, на нашу думку, є *зорієнтованість діяльності науково-педагогічних працівників на підготовку магістрів до професійно-*

педагогічної діяльності. Діяльність – це система взаємодії суб'єкта зі світом, що постійно змінюється і в процесі якої формується, втілюється в об'єкті психічний образ та реалізуються відносини суб'єкта. Майбутні викладачі матимуть справу з педагогічною діяльністю, яка є одним із різновидів професійної, а тому в своєму дослідженні ми використовуємо поняття «професійно-педагогічна діяльність». Педагогічна діяльність – це особливий вид соціальної діяльності, що передбачає передавання від старших поколінь до молодших накопичених людством культури і досвіду, створення умов для їх особистісного розвитку і підготовки до виконання певних соціальних ролей у суспільстві.

Ми вважаємо, що педагогічна діяльність є різновидом професійної діяльності, в якій наявні суб'єкт, об'єкт, мета, процес діяльності та її результат. У цій діяльності об'єкт та мета задаються ззовні, вони зумовлені потребами суспільства. Педагогічна діяльність як один із видів професійної діяльності може бути представлена через змістову характеристику її компонентів: мета (формування особистості вихованця); суб'єкт (викладач, колектив науково-педагогічних працівників); об'єкт (студент, викладачі-колеги); сукупність дій та операцій, за допомогою яких реалізується діяльність (способи, прийоми впливу педагога на студентів); результати діяльності (рівень сформованості необхідних властивостей вихованців, відповідних знань, умінь та навичок).

Велике значення у педагогічній діяльності відіграють особистісні та професійно важливі властивості самих викладачів. Серед них ми виокремлюємо такі: активна громадянська позиція: сформованість високих моральних якостей; у моральному аспекті педагог має бути таким, яким прагне бачити вихованців, тобто він має бути певним взірцем чеснот; високий рівень ерудиції: ґрунтовність знань з питань філософії, політики, культури, сучасних досягнень науки і техніки; широта особистих інтересів викладача дозволить спрямувати студентів на цікаві справи, допомагати їм в організації змістовного дозвілля; досконале володіння змістом навчальної дисципліни: викладач має

бути динамічним у своїх знаннях, активно залучаючи до цього змісту найновіші досягнення науки; знання педагога – не сума засвоєних дисциплін, а особистісно забарвлена усвідомлена система, де є місце власним оцінкам, критичним поглядам; майстерність володіння методикою викладання та управління навчально-пізнавальною діяльністю студентів: що дозволяє педагогічно доцільно організовувати навчання студентів, враховуючи їхні вікові, індивідуально-психологічні особливості, знаннявий рівень та досвід певної практичної діяльності; знання педагогіки та психології; гуманістична спрямованість: вияв здатності бачити великі завдання у малих справах, спрямованість діяльності викладача на особистість студента, утвердження в нього найвищих духовних цінностей, моральних норм поведінки та взаємодії; це ціннісне ставлення до суб'єктів педагогічної діяльності; розвиненість педагогічних здібностей.

Іншою педагогічною умовою ефективного здійснення професійно-педагогічної підготовки майбутніх магістрів з економічних спеціальностей є *вмотивованість навчальної діяльності магістрів на оволодіння педагогічним фахом*. Важливість цієї умови визначається тим, що готовність майбутнього фахівця до викладацької діяльності у вищому навчальному закладі не може бути сформована без мотивації професійного самовдосконалення. Актуалізація професійно-педагогічної мотивації у магістрів даної спеціальності має бути спрямована на постійне самовдосконалення, самоосвіту, цілеспрямований і вільний вибір, науковий пошук та намагання оволодіти бажаним рівнем професійно-педагогічної діяльності. Сформованість професійно-педагогічної мотивації забезпечить включеність студента в навчальну діяльність, інтерес до її результату.

У процесі здійснення професійно-педагогічної підготовки майбутніх магістрів з економічних спеціальностей викладачам, на нашу думку, доречно працювати над поглибленням усіх видів спрямованості особистості студентів. Мотивами професійно-педагогічної діяльності є усвідомленість суспільної та індивідуальної значущості обраної справи, наявність особистісних рис

педагога, прагнення досягти певного рівня професійного розвитку. Провідними мотивами початкової діяльності магістрів з економіки і підприємництва, на нашу думку, мають бути пізнавальний інтерес і бажання досконало опанувати майбутню спеціальність та фах викладача.

Іншою педагогічною умовою є *поєднання педагогічної та психологічної складових змісту професійно-педагогічної підготовки магістрів*. Психолого-педагогічна насиченість змісту навчання та освіти студентів дозволить у процесі навчання сформувати аналітичні, прогностичні, проєктивні та рефлексивні вміння студентів, які відіграють надзвичайно важливу роль у становленні магістра як викладача вищої школи.

Психолого-педагогічні знання, практичні вміння формуються під час вивчення психолого-педагогічних дисциплін у вищому навчальному закладі. У процесі оволодіння ОКР бакалавр їхнє навчання було спрямоване на формування спеціаліста економічної галузі з орієнтацією на основний об'єкт його майбутньої діяльності – знакову систему, що вимагало концентрації зусиль і щодо формування відповідних професійно важливих якостей. Діяльність науково-педагогічного працівника зорієнтована на особливий об'єкт – людину, що, у свою чергу, зумовлює доцільність вироблення в магістрів людиноцентричних властивостей. З огляду на дане, суттєвими для них є знання щодо функцій викладача вищої школи, його педагогічних здібностей, компонентів його професійної компетентності, серед яких формуванню таких професійно важливих якостей, як дотримання педагогічного такту, толерантності, має бути приділена серйозна увага.

Для визначення рівня сформованості професійно-педагогічної готовності магістрів економічних спеціальностей у процесі дослідно-експериментальної роботи було обґрунтовано критерії та показники. При їх визначенні враховано загальні вимоги, які висуваються до критеріїв: об'єктивність, валідність, надійність, інформативність, нейтральність і можливість якісного опису. Професійно-педагогічна готовність магістрів розглядається нами як результат професійно-педагогічної

підготовки, який характеризується сформованістю спеціальних професійно-педагогічних знань, умінь і навичок студентів, що виявляються в досвіді їхньої пізнавальної та практичної активності, в досвіді творчого педагогічного мислення та досвіді емоційного ставлення до професії викладача вищої школи.

Ураховуючи структуру змісту професійно-педагогічної підготовки магістрів з економічних спеціальностей, нами виділено чотири критерії для визначення рівнів сформованості професійно-педагогічної готовності магістрів з економіки і підприємництва: *мотиваційний, когнітивний, діяльнісний, рефлексивний*. На нашу думку, сукупність виокремлених критеріїв оптимально забезпечить можливість перевірити ефективність підготовки майбутніх магістрів з економіки і підприємництва до професійно-педагогічної діяльності.

Для розкриття сутності кожного з критеріїв використовуватимемо певні показники. Ми приєднуємося до думки науковців, що показник є типовим і конкретним виявом однієї із сторін критерію, тобто критерій повинен містити складові, має бути більш розгорнутим і включати в себе дрібні одиниці.

Активність особистості, спрямованість її на діяльність залежить в першу чергу від мотивації. Тому мотиваційний критерій професійно-педагогічної готовності ми визначили одним із перших. Мотиваційний аспект професійно-педагогічної готовності магістрів є підґрунтям, на якому базуються основні якості педагога. Мотивація сприяє формуванню прагнення фахівця до професійного розвитку та зростання. Індивіди з високим рівнем мотивації більше працюють і, як правило, досягають кращих результатів. *Мотиваційний критерій* дає змогу з'ясувати ставлення майбутнього фахівця до професійно-педагогічної діяльності, виражає ступінь сформованості інтересу, позитивного емоційного ставлення до викладацької діяльності. Виявляється у прагненні оволодіти психолого-педагогічними знаннями і вміннями та сприяє саморозвитку, що є необхідною умовою професійного становлення та вдосконалення. До показників *мотиваційного критерію*

нами віднесено:

1) позитивне ставлення до професійно-педагогічної діяльності та усвідомлення призначення науково-педагогічного працівника;

2) сформованість стійких професійних і пізнавальних інтересів до викладацької діяльності;

3) прагнення передавати набуті знання студентам та формувати в них практичні уміння й професійно важливі якості;

4) бажання здійснювати науковий і професійно-педагогічний пошук;

5) потреба у професійному зростанні, самовдосконаленні та саморозвитку.

Наступним критерієм було визначено *когнітивний*, що являє собою сукупність науково-теоретичних і науково-практичних знань суті професійно-педагогічної діяльності. *Когнітивний критерій* аналізуємо за допомогою групи показників:

1. Система знань про діяльність, особливості діяльності, порівняно з життєдіяльністю, її структура та види; місце професійної та педагогічної діяльності у системі різновидів діяльності:

- знання нормативної бази щодо організації навчально-виховного процесу та професійно-педагогічної підготовки студентів ОКР магістр у ВНЗ;

- знання про професійну діяльність (види об'єктів професійної діяльності за класифікацією Є. Климова);

- знання про педагогічну діяльність (її структуру; особливості об'єкта педагогічної діяльності та умови перетворення його в суб'єкт навчання, виховання та освіти; зміст педагогічної діяльності, її результати);

- знання про професійно-педагогічну діяльність (об'єкт, структура, функції педагога в ній, знання про педагогічний такт, культуру мовлення, поведінки викладача).

2. Знання нормативних документів щодо організації навчально-виховного процесу та наукової діяльності у закладах вищої освіти («Національна доктрина розвитку освіти України», закони України «Про вищу освіту», «Про науково-технічну діяльність», «Тимчасове положення про

організацію навчального процесу в умовах кредитно-модульної технології» та інші документи МОН України щодо стратегії вітчизняної вищої освіти в сучасних умовах та в умовах євроінтеграції).

3. Знання щодо змісту підготовки студентів у закладах вищої освіти (досвід пізнавальної діяльності, досвід практичної діяльності, досвід творчого педагогічного мислення та досвід емоційного ставлення до майбутньої професії); особливостей змісту підготовки магістрів з економіки і підприємництва.

4. Система знань про особистість студента як об'єкт та суб'єкт професійно-педагогічної діяльності, його вікові й індивідуально-психологічні особливості, про категорії студентів за різними класифікаціями; про особливості мотивації, діяльності, характеристики сучасного студентства.

5. Система знань про психолого-педагогічні вимоги до особистості науково-педагогічного працівника як суб'єкта професійно-педагогічної діяльності (функції НПП, його особистісний портрет, професійно значущі якості викладача).

6. Система знань з психології педагогічної взаємодії та педагогічної конфліктології: знання щодо особливостей педагогічного спілкування, його функцій у професійній діяльності НПП; про структуру психологічної взаємодії в системі «викладач-студент», про ефективні стратегії (стилі) педагогічного спілкування; знання про комунікативні бар'єри та способи їх уникнення; знання про причини педагогічних конфліктів, методи їх попередження, стратегії конструктивного регулювання.

7. Система знань про новітні педагогічні технології, що базуються на використанні особистісно зорієнтованого, діяльнісного, контекстного, комунікативного підходів;

8. Знання щодо змісту дисципліни, яка викладається (теорії та історії науки, її предмета, об'єкта, мети викладання, методів дослідження, змісту дефінітивного апарату, принципів, законів, закономірностей).

Ефективність професійно-педагогічної діяльності визначається сформованістю діяльнісного критерію, що

характеризується стійким ставленням особистості до професійної діяльності, тобто магістр з економічних спеціальностей має володіти системою необхідних для професійно-педагогічної діяльності умінь. Цей критерій конкретизовано за допомогою таких показників: уміння виокремлювати компоненти змісту професійної підготовки студентів та обґрунтовувати їхнє значення; уміння оперувати змістом нормативних документів, які визначають стратегію вітчизняної вищої економічної освіти; котрі орієнтують систему вищої освіти на дотримання вимог Єдиного європейського простору вищої освіти та науки; аналізувати особливості організації навчального процесу в закладах вищої освіти за умов використання кредитно-модульної технології та визначати особливості організації й змісту підготовки студентів ОКР магістр; уміння обирати педагогічно доцільні форми організації навчальної діяльності та методи навчання студентів, які оптимізують їхню навчально-пізнавальну діяльність та інші.

У професійно-педагогічній діяльності важливою є здатність оцінити свою діяльність, її результати та власний індивідуальний стиль; здатність передбачати реакції та дії оточуючих; уміння бачити себе очима інших. У такій здатності й полягає педагогічна рефлексія. До рефлексії відносяться такі явища, як самопізнання, переосмислення та перевірка власної думки про себе, про інших людей і про те, що, на думку суб'єкта, думають про нього інші люди, як вони його оцінюють та як до нього ставляться. Без рефлексії неможливо встановлювати правильні стосунки з іншими людьми. Сформованість *рефлексивного компонента* професійно-педагогічної готовності майбутніх магістрів з економічних спеціальностей визначається такими показниками: відповідальність, тактовність, толерантність, комунікабельність, інтелектуальна мобільність, доброзичливість; здатність до адекватної самооцінки, самоорганізації, самовдосконалення та саморозвитку; емоційна усталеність тощо.

Виокремлені й розглянуті критерії та їхні показники дають змогу визначити не тільки наявність або відсутність тих чи інших знань, умінь і навичок, а й рівень їх

сформованості. Під рівнем сформованості професійно-педагогічної готовності магістрів з економічних спеціальностей розуміємо сукупність показників, що відображають ступінь прояву визначених критеріїв.

На основі викладеного вище можна сформулювати такі *висновки*.

Проблема професійно-педагогічної підготовки майбутніх фахівців з економічних спеціальностей у закладах вищої освіти не була об'єктом спеціального дослідження, хоча сьогодні існує гостра потреба у високоякісному педагогічному забезпеченні процесу формування спеціалістів для даної галузі, що зумовлено суперечністю між об'єктивною потребою закладів вищої освіти у викладачах економічних дисциплін, спеціально підготовлених до науково-педагогічної діяльності, й реальним станом їхньої готовності до неї.

Визначено, що основними методологічними підходами до здійснення професійно-педагогічної підготовки магістра з економічних спеціальностей є особистісно зорієнтований, комунікативний і діяльнісний.

Обґрунтовано *педагогічні умови* ефективного формування професійно-педагогічної готовності магістрів з економічних спеціальностей у закладі вищої освіти: зорієнтованість діяльності науково-педагогічних працівників на підготовку магістрів до професійно-педагогічної діяльності; умотивованість навчальної діяльності магістрів на оволодіння педагогічним фахом; поєднання педагогічної й психологічної складових змісту професійно-педагогічної підготовки магістрів з економічних спеціальностей; використання форм організації та методів навчання, спрямованих на ефективну професійно-педагогічну підготовку магістрів.

Для визначення рівнів сформованості компонентів професійно-педагогічної готовності магістрів з економічних спеціальностей обґрунтовано критерії: *мотиваційний, когнітивний, діяльнісний, рефлексивний*. Кожен із них конкретизовано на основі відповідних показників.

Література

1. Бобрицька В. І. Організаційно-педагогічні умови формування самоосвітньої компетенції педагога вищої школи в умовах магістратури / В. І. Бобрицька // Історико-педагогічні студії : наук. часопис. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2011. – С. 55–58.
2. Гашимова В. Х. Деякі аспекти розвитку творчої особистості вчителя / В. Х. Гашимова // Педагогіка і психологія. – 1996. – № 3. – С. 255.
3. Гура О. І. Педагогіка вищої школи : вступ до спеціальності : навч. посіб. О. І. Гура. – К. : ЦУЛ, 2005. – 224 с.
4. Гриньова М. В. Педагогічні технології : теорія та практика : навч.-метод. посіб. / М. В. Гриньова. – Полтава : АСМІ, 2008. – 230 с.
5. Педагогічна майстерність : підруч. / [І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін.] ; за ред. І. А. Зязюна. – К. : Вища шк., 1997. – 349 с.
6. Дубасенюк О. А. Теорія і практика професійної виховної діяльності педагога : [монографія] / О. А. Дубасенюк. – Житомир : ЖДУ, 2005. – 367 с.
7. Кан-Калик В. А. Педагогическое творчество / В. А. Кан-Калик, Н. Д. Никандров. – М. : Педагогика, 1990. – 144 с.
8. Кузьмина Н. В. Закономерности акмеологоориентированного становления профессионализма учителя / Н. В. Кузьмина // Акмеология : науч.-практ. журн. Междунар. акад. акмеол. наук. – 2003. – № 4 (8). – С. 50–54.
9. Савенкова Л. О. Мовленнєва діяльність викладача : навч. посіб. / Л. О. Савенкова. – К. : КНЕУ, 2006. – 192 с.
10. Савенкова Л. О. Система комунікативних умінь викладача / Л. О. Савенкова // Наукові праці : наук.-метод. журн. – Миколаїв, 2002. Т. 24. – Вип. 11. – С. 7–14.
11. Кустовська І. М. Методичні засади ефективного формування професійно значущих умінь та навичок майбутніх економістів : метод. рекомендації для викл. вищ. економ. навч. закл. / І. М. Кустовська. – Хмельницький : ХНУ, 2010. – 43 с.
12. Саркісова О. Ю. Групова взаємодія як умова ефективної професійної підготовки майбутніх викладачів економіки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / О. Ю. Саркісова. – К., 2013. – 20 с.
13. Ковальчук Г. О. Формування професійних педагогічних умінь у студентів – майбутніх викладачів економіки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04

«Теорія та методика професійної освіти» / Г. О. Ковальчук. – К., 1999. – 19 с.

14.Іванченко Є. А. Теоретико-методичні засади системи інтегративної професійної підготовки майбутніх економістів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Є. А. Іванченко. – Вінниця, 2011. – 40 с.

15.Вербило О. Ф. Методика навчання бухгалтерського обліку : підруч. / О. Ф. Вербило, Т. П. Кондрицька, В. М. Ярошинський ; за ред. О. Ф. Вербило. – К. : Національний аграрний університет, 2003. – 604 с.

16. Аксьонова О. В. Методика викладання економіки : навч. посіб. / О. В. Аксьонова. – К. : КНЕУ, 1998. – 280 с.

17. Дьомін А. І. Системний підхід до навчання студентів вищого аграрного закладу освіти професійному вербальному спілкуванню / А. І. Дьомін, Л. В. Барановська // Наука і сучасність. – 2000. – Вип. 1. Ч. 2. – С. 54–63.

18. Кузьмина Н. В. Методы системного педагогического исследования : учеб. пособ. / Н. В. Кузьмина. – Л. : ЛГУ, 1980. – 172 с.

19. Мойсеюк Н. Є. Педагогічний процес як система. Педагогіка : навч. посіб. / Н. Є. Мойсеюк. – [2-ге вид.]. – К., 1999. – С. 76.

20. Семеног О. М. Система професійної підготовки майбутніх учителів української мови та літератури (в умовах педагогічного університету) : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.04 / Семеног Олена Миколаївна. – К., 2006. – 560 с.

21. Якиманская И. С. Технология личностно ориентированного образования / И. С. Якиманская. – М. : Сентябрь, 2000. – 270 с.

22. Мацько Л. Українська мова у вищій школі / Л. Мацько // Дивослово. – 1996. – № 11. – С. 24–26.

23. Hymes D. On Communicative Competence / D. Hymes // Sociolinguistics. – Harmondsworth : Penguin Books, 1972. – P. 269–293.